

Arméns långsiktiga svanesång

av Tommy Jeppsson

TITEL:

Var vi redo? Svenska armén under kalla kriget

FÖRFATTARE:

Carl Björemán

FÖRLAG:

Svenskt Militärhistoriskt Biblioteks Förlag i samarbete med forskningsprogrammet Försvaret och det kalla kriget (FoKK)

SÄRSKILT FLYGSTRIDSKRAFTERNA HAR hittills, enligt anmälares mening, blivit genomlysta vetenskapligt inom ramen för forskningsprogrammet FOKK. De båda övriga försvarsgrenarna har i mindre utsträckning blivit föremål för vetenskapliga arbeten, varför det är desto mera glädjande att ledamoten Carl Björemán med boken *Var vi redo? Svenska armén under kalla kriget* har såväl gått igenom källorna liksom gjort de värdefulla egenanalyser som bygger på en mer än fyra decennier lång karriär, varav många år i centrala befattningar.

Björemán representerar en i dag nästintill obefintlig skara officerare som engagerar sig i försvarsdebatten och offentligt framträder med egna underbyggda meningar i syfte att ge en rent professionell militär syn på olika säkerhetsrelaterade problemställningar. I hans fall handlar det om ett tidsmässigt mycket långt och engagerat deltagande i försvarsdebatten. En av de ytterligt fåtaliga efterföljarna till Björemán är ledamoten Johan Wiktorin som på kort tid, efter att ha lämnat Försvarmakten, blivit ett namn i den säkerhets- och försvarspolitiska

debatten. Sammantaget en ytterligt märklig nedåtgående trend/tendens givet pågående akademisering av officersprofessionen som rimligen borde ökat engagemanget för en underbyggd debatt syftande till att trovärdiggöra sakliga militära ståndpunkter i diskussion, debatt och analys kopplat till säkerhets- och försvarsrelaterade frågor.

Cementerad försvarsstruktur

Föreliggande bok av Carl Björemán ifrågasätter det kalla krigets försvarsmaktsstruktur liksom den idémässiga grunden för försvarets förande i händelse av ett militärt angrepp på vårt land. Således det militära maktmedlets ändamålsenlighet som ett verktyg för politiska vägval. Författaren påvisar hur vår officiella neutralitet i sin praktiska militära tillämpning, såväl avseende krigsplanläggning som övningsmässigt var tämligen ensidigt inriktat österut och då mot Sovjetunionen.

Utvecklingen under hela den period som omspannar det kalla kriget kom i allt väsentligt att styras av de tankegångar som låg till grund för 1948 års försvarsbeslut, i

vilket principen om ett försvar utan luckor, eller uttryckt med andra ord, ett stormaktsförsvar i miniatyr, kom att bilda ram för tänkandet. Således en försvarsmaktsstruktur som är långsiktigt möjlig enbart om tillförseln av ekonomiska resurser står i paritet med kostnadsfördyringarna inom särskilt det militärtekniska området, vilket med rådande stora volymer var utopiskt. (Resultatet blev också en långsiktig kvalitativ urholkning som ledde till likaledes successivt reducerad försvarseffekt. onödigt-samma sägs i nästa stycke/OS)

Arméns tillbakagång

Den svenska armé som kunde ställas på fältfot vid krigsslutet 1945 var imponerande. En successiv utbyggnad under krigsåren och en omfattande utbildnings- och övningsverksamhet hade skapat ett kraftfullt militärt instrument som tillsammans med marinen och flygvapnet skapade rimliga förutsättningar för att vara ett stöd för den förda politiken i orostider.

Att vidmakthålla denna arméorganisation kvantitativt och kvalitativt skulle visa sig vara en omöjlighet där de ekonomiska realiteterna efterhand kom att urholka krigsförbanden såväl materiellt som utbildnings- och övningsmässigt. Exempelvis blev de goda intentioner som fanns i VU 60, ett närmast idealt utbildnings- och repetitionsutbildningskoncept för en stor värnpliktsarmé, en uppryckning av det kortvariga slaget, varefter begränsade ekonomiska resurser åter resulterade i tillbakagång. Knappast märkligt då den största konkurrenten till försvarssatsningarna var uppbyggnaden av det svenska välfärdssamhället.

Dominerande hotbild under hela det kalta kriget var en storskalig sjöinvasion med åtföljande satsningar på fjärrstridskrafter-

na, främst flygvapnet. Konsekvensen blev att armén missgynnades resursmässigt. Detta i en situation där de reella förutsättningarna hos Sovjetunionen för en brett upplagd invasion över havet var ytterligt tvivelaktiga, medan däremot möjligheterna till ett överraskande inlett angrepp främst med luftlandsättningsförband och flygstridskrafter ökade, samtidigt som den möjligheten underskattades i svensk krigsplanläggning. Ett trovärdigt försvar mot kuppertade angreppsmetoder förutsätter en kvalificerad markstridskomponent som mycket snabbt kan komma till verkan jämte ett luftförsvar som sammantaget kan säkra ett modernt samhälles allt känsligare funktionskedjor.

Ologiska lösningar

Ett försvar mot mera överraskande inledda angreppsmetoder handlar för försvararens del om styrka ”här och nu” och skulle ha krävt omfattande strukturella förändringar av Försvarsmakten, något som varken ansvariga politiker eller militärer önskade. Den etablerade balansen mellan försvarsgrenarna levde vidare, i stort sett i orubbat bo. Annorlunda uttryckt så handlar det om ett blundande för militärstrategiska och operativa realiteter vilket är ett historiskt återkommande och belagt fenomen grundat på stora byråkratiers oförmåga till nytänkande och förnyelse, de svenska dito uppenbarligen ingalunda i avsaknad av förmåga till cementering av uppfattningar liksom koncept.

Carl Björemans påvisar i boken framväxten av ”ställföreträdande lösningar”, nämligen sådana som inte var motiverade av renodlat militära skäl. Bakom framväxten av det militärindustriella komplexet fanns militära motiv men också starka industri- och sysselsättningspolitiska bevekelsegrun-

der. Flygindustrins behov av att snabbt omsätta de allt dyrare stridsflygplanen konsumerade resurser som försenade och många gånger uteslöt förnyelse för andra stridskraftslag. Bland annat mot den bakgrunden kan svårigheterna med upprätthållandet av ett trovärdigt värnplikssystem ses. Författaren noterar att tanken om ett försvar utan luckor var en given vinnare för försvarsindustrin, men för armén var detta inget annat är långsiktig ättestupa.

Retoriken från beredskapsåren förändrades påfallande lite under de fyra decennier som förflöt sedan 1948 års försvarsbeslut medan däremot innehållet, Försvarsmaktens hårda kärna, i form av förbanden, uppvisade högst skiftande kvalitet. Satsningarna på en inhemsk svensk flygindustri uppnåddes genom samförstånd om den socialdemokratiska försvarspolitiken, skriver Carl Björemans.

Författarens recept för ett svenskt försvar under den epok som avhandlas är en tyngdpunkt på markstridskrafter omfattande brigader med stor strategisk och operativ rörlighet, samt ett yttäckande territorialförsvar, där behovet av fjärrstridskrafter skulle varit väsentligt mindre. Författarens svar på frågan om det militära försvaret var ett trovärdigt stöd för den deklarerade neutralitetspolitiken är ett entydigt nej.

Lärdomar

Möjligheterna för småstaten att innehålla en militär organisation utan luckor är utopisk. Ännu mer så idag än under den epok som Carl Björemans bok omfattar. För recensenten ger en läsning av boken upphov till två tämligen uppenbara slutsatser. Den första är att det i dag säkerhetspolitiskt handlar om behovet av att konkretisera den ofta förekommande sentensen att svenskt försvar sker *tillsammans med andra*. Uttryckt med andra ord krävs för trovärdighet och substans militärstrategisk och operativ samplanering med de länder som vi önskar ett samarbete med.

Den andra slutsatsen är behovet av ett nytänkande omkring försvarskoncept som inte utgår ifrån nedbantade varianter av de strukturer och kapaciteter som byggdes upp under det kalla kriget. För arméns del är behovet av att studera andra koncept än de som bygger på det napoleonska militärparadigmet uppenbart. Således att hitta strukturer som inte bygger på teknikintensifiering av de befintliga strukturerna utan i stället att finna sådana som bygger på de möjligheter som ny teknik skapar – och detta nära kopplat till vilka möjligheter och begränsningar som utgår ifrån humandimensionen.

Recensenten är överstelöjtnant, ledamot av KKrVA och redaktör för dess Handlingar och Tidskrift.